

PROTISTÁTNÍ TRESTNÉ ČINY V ISLÁMSKÉM PRÁVU

JUDr. Petr Osina, Ph.D.

Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická
fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

1 Úvodem

Cílem tohoto příspěvku je zejména analýza trestného činu vzpoury. Islámské právo umožňuje vzpouru proti vnitřní autoritě, tedy vládě, která by „nenařizovala dobro a nezakazovala zlo“.¹ Zatímco někteří islámští učenci využili verše z Koránu k obhajobě práva vládce na potlačení vzpoury, jiní učenci použili naopak druhý náboženský pramen práva Sunnu ke zdůvodnění legitimacy vzpoury proti nespravedlivému vládcovi. Existuje například hadís od proroka Mohameda, že „pokud lidé vidí utlačovatele a neodporují mu, pak je Bůh všechny potrestá“.

2 Vzpoura jako náboženský delikt

Vzpoura je v islámském právu definována podstatným jménem baghy (množné číslo bughāh), což doslova znamená nespravedlnost nebo přešupek.² Na rozdíl od společného přesvědčení drtivé většiny muslimských učenců v současné době, tento výraz překvapivě nenese hanlivé ani negativní konotace (jak tvrdí šáfiovská právní škola). Taktéž akt vzpoury nepředstavuje hřích, jak věřil významný učenec přelomu třináctého a čtrnáctého století Ibn Tajmíja.

¹ KORÁN 3:104 – „Nechť stane se z vás obec, jež bude vyzývat k dobrému, přikazovat vhodné a zakazovat zavrženíhodné. A takoví budou blaženi.“

KORÁN 9:71 – „Věřící muži a věřící ženy jsou si vzájemně přáteli a přikazují vhodné a zakazují zavrženíhodné, dodržují modlitbu, dávají almužnu a jsou poslušní vůči Bohu a Jeho poslu. Nad těmi se Bůh věru slituje, neboť Bůh mocný je i moudrý.“

² AL-DAWOODY, Ahmed. *The Islamic Law of War: Justifications and Regulations*. Palgrave Macmillan, 2011, s. 150.

Islámští právníci používali pro rebely termín bughāh, protože odkazoval na jednu z konfliktních stran v textu Koránu, který se zabýval právem vzpoury. Právníci čtyř škol islámského práva definují rebely jako „*skupinu muslimů, která má určitou moc a organizaci a která se shromáždila pod velením vůdce ke boji proti vládci a tvrdí, ať už právem nebo neprávem, že mají spravedlivý důvod pro svou vzpouru respektive nedodržení poslušnosti*“.³

Zločin vzpoury je považován za jeden z nejhorších a nejzávažnějších zločinů proti životu a majetku kvůli jeho nepřiznivým důsledkům. Ve většině případů tento zločin povede k dalším zločinům jako je zabití, a to do té míry, že někteří rebelové mohou během páchání jejich zločinu zabít blízké přátele nebo členy rodiny. Základní trest za tento zločin je smrt; stojí však za zmínku, že trest za vzpouru není většinou islámských právníků řazen do kategorie náboženských deliktů hadd (hudud). Základní idea trestnosti vzpoury se nicméně nachází v Koránu.⁴

Islámští právníci se obecně shodují, že imám (islámský vládce) má právo bojovat proti rebelům. Zločin vzpoury vychází ze dvou hlavních předpokladů – za prvé, rebelové jsou muslimové; za druhé, s rebely je nutné bojovat kvůli ochraně života a majetku veřejnosti, kdy účelem tohoto boje není pouze zabít nebo odstranit povstalce. V klasické islámské literatuře je téma vzpoury spojeno s dlouhou a složitou diskusí, která představuje součást systému klasického islámského mezinárodního práva.

Vzpouora je podle islámu trestným činem a liší se od zločinu hirāba, což označuje loupež na cestě, teror nebo šíření strachu. Naproti tomu vzpoura (baghy) je obvykle používána muslimskými právníky ve smyslu aktu rebélie nebo politického odporu. Slovo baghy pochází z kořene baghā, což znamená „*toužit po něčem nebo hledat něco*“, „*způsobit korupci*“, „*závidět*“ nebo „*spáchat nespravedlnost*“. Rebel se nazývá bāghi a množné číslo je bughāh.

V moderním pojetí je nepřesné popsat vzpouru i terorismus jako akty násilí v obecném smyslu. Proto je třeba rozhodnout, jaké akty představují akty terorismu a kdo by měl být označen za teroristu a jaké činy jsou vzpourou.

³ KLEIN, Frederick. *The Religion of Islam*. London: Curzon Press, 1985, s. 182.

⁴ KORÁN 49:9 – „*Bojují-li mezi sebou dvě skupiny věřících, usmířte je! A činí-li jedna skupina z těch dvou bezpráví druhé, bojujte proti těm, kdo činí bezpráví, dokud se před rozkazem Božím neskloní! A když se skloní, usmířte obě strany spravedlivě a buďte nestranní, neboť Bůh věru miluje ty, kdož jsou nestranní!*“

Technicky se liší, protože termín terorismus může odkazovat na jakékoli použití násilí nebo vyvolání strachu ve veřejnosti pro politické účely, zatímco vzpoura má konkrétnější význam – pozvednutí zbraní podstatnou skupinou osob proti zákonem ustanovené autoritě ve státě a pokus svrhnout tuto autoritu.

V moderní arabské terminologii je terorismus někdy označován jako irhāb.⁵ Zdá se tedy, že irhāb je ozbrojený nebo jiný druh útoku proti civilistům nebo veřejnosti a pachatelé jsou považováni za teroristy. Baghy je však ozbrojený útok pouze proti autoritě (nikoli civilistům), a ten se vždy provádí za určitým politickým účelem. Pokud jsou civilisté omylem postiženi, pak není rebel označen za teroristu. Terorismus lze také označit jako hirāba. Tento pojem ale označuje spíše běžné zločiny motivované soukromým ziskem. Proto se někteří autoři domnívají, že terorismus existuje jako důsledek existence politického zločinu a národního osvobození v moderní době.⁶

3 Hlavní znaky vzpoury

Můžeme rozlišit tři klíčové prvky, které charakterizují zločin vzpoury v islámské právní kultuře. Prvním prvkem je, že skupina rebelů musí spáchat khuruj. Khuruj je nějaká akce, která realizuje vzpouru nebo zradu vůči imámovi. Například, když skupina odmítne poslouchat oficiální nařízení imáma, lze to považovat za spáchání khuruj. Nicméně šáfiovská právní škola tvrdí, že pokud je khuruj spáchán proti krutému a nespravedlivému imámovi, skupinu, která je proti, nelze považovat za někoho, kdo se dopouští khuruj, ale je považována za uskupení osob, které plní svou odpovědnost. Dále tvrdí, že pokud někdo formuloval stížnost na imáma pomocí hrubého jazyka, nebude potrestán. Odkazují na příběh Umara Abd al-Azize (osmý umajjovský vládce, který žil v letech 681–720), který nepotrestal muže, který jej proklel veřejně na tržišti.

Druhým prvkem vzpoury je tawíl. Tawíl je typ myšlení nebo ideologie, kterou vyznávají vzbouřenci. Tato ideologie se odchyluje od vládnoucí

⁵ SHARIF, Mohd Farid. Baghy in Islamic Law and the Thinking of Ibn Taymiyya. *Arab Law Quarterly*, 2006, roč. 20, č. 3, s. 291.

⁶ EL FADL, Khaled. *Rebellion and Violence in Islamic law*. Cambridge University Press, 2001, s. 6.

ideologie imáma. Tawíl musí být něco neopodstatněného nebo nelogického v kontextu racionálního myšlení. Jinými slovy tawíl musí být mezi většinou muslimů považován za chybný. Pokud je tawíl něco racionálního a logického, je to považováno za relevantní, a v tomto případě imám nemá žádné právo na trestání. Na druhé straně má imám povinnost vyslechnout rebely a podle kritiky jednat. Jen když už bylo všechno splněno, a rebelové stále jednají proti imámovi, teprve potom představuje skupina rebelů problém a je třeba s nimi bojovat.

Třetím prvkem vzpoury je šauka. To znamená, že podstatou každé rebelie musí být organizace, která má svůj vlastní vliv a politickou moc. Šauka je při charakterizaci rebelie zásadní z toho důvodu, aby se skupina rebelů odlišila od ostatních skupin. Bez tohoto prvku by došlo ke zmatku, když by jedna strana využívala situace tvrzením, že se určitá osoba dopustila ideologické odchylky a od té chvíle je rebellem. Šáfiovská právní škola má jiný názor, protože tvrdí, že i když má skupina jednoho člena a zároveň splňuje tři prvky, bude stále považována za rebelii.⁷

V islámských právnických kruzích se běžně zastává názor, že vzpoura proti státu je zločinem hudud, který má povinný trest smrti. Není třeba říkat, že vzpoura proti státu, nebo přesněji proti úřadující vládě, je v současných právních systémech považována za velmi závažný zločin. Pokud se osoba bouří proti legitimní moci bez užití ozbrojené síly, přestože zahájila svůj zločin, legitimní autorita nemá právo aplikovat trest smrti. Kromě toho, pokud se člověk zapojí do mírových a neozbrojených povstání, legitimní autorita nemá právo aplikovat proti němu sankce.⁸

Pokud legitimní autorita úspěšně potlačila ozbrojené povstání, nemusí potrestat válečné zajatce trestem smrti. Také proto, že hlavním motivem tohoto zločinu je snaha pomocí vojenské síly změnit legitimní režim, ukládá islámské právo legitimní autoritě pokusit se přesvědčit tyto pachatele, aby prostřednictvím dialogu ukončili své akce proti vládě.

Egyptský trestní kodex například zahrnuje protistátní delikty pod nadpis „vnitřní přestupky proti bezpečnosti státu“. Věnuje jim dlouhou kapitolu

7 SHARIF, Mohd Farid. Baghy in Islamic Law and the Thinking of Ibn Taymiyya. *Arab Law Quarterly*, 2006, roč. 20, č. 3, s. 294.

8 BASSIOUNI, Cherif. *The Islamic Criminal Justice System*. New York: Oceana, 1982, s. 134.

v trestním zákoníku, v níž stanoví tresty, které zahrnují v mnoha situacích smrt.⁹ Zákon upravující takové trestné činy byl opakovaně novelizován, aby se zvýšila závažnost předepsaných trestů a rozšířil rozsah těchto trestných činů. Často tedy zahrnuje činy, které dříve nebyly považovány za zločin. Íránský trestní zákoník upravuje vzpouru v sedmé kapitole. Stanoví trest smrti oběšením, vyhoštění, useknutí pravé ruky a levé nohy.¹⁰

Přísné tresty mají za cíl chránit stávající politický režim v jakékoli islámské zemi. Ochrana je tedy poskytována bez ohledu na to, zda je politický režim demokratický nebo totalitní, zda slouží zájmům lidí či nikoli, zda je přijatelný pro většinu populace či nikoli. Cílem je zajistit politickou stabilitu bez ohledu na jiné aspekty.

V této konkrétní záležitosti je velmi široká propast mezi islámským přístupem k trestnímu právu a přístupy vytvořenými lidmi. To, co dělají ti, kdo svrhnou vládu násilím, není klasifikováno jako vzpoura, pokud to nezahrnuje vzpouru proti legitimnímu vládci za účelem zbavení moci na základě konkrétního porozumění, přestože takové porozumění může být nerozumné. Hanafijská právní škola definuje vzpouru jako neospravedlnitelné povstání proti legitimnímu imámovi. Výrazy „skutečný imám“ a „legitimní vládce“ označují vládu nebo politický systém zavedený podle ustanovení islámského práva, jehož cílem je sloužit Bohu a dosáhnout vyšších zájmů svěřených vládě v islámském státě.

Zločiny proti vnitřní bezpečnosti státu jsou obvykle definovány zákonem, který upravuje konkrétní společnost podle toho, co se výhradně hodí pro tuto společnost. Cílem je prostřednictvím trestů stanovených pro takové trestné činy zajistit vhodnou úroveň právní ochrany pro opatření a politiky přijaté vládou v politické, ekonomické a sociální oblasti. Každý stát by měl vydávat zákony na ochranu svého systému, zajistit stabilitu a předcházet sporům a občanským nepokojům, které by mohly být pro jeho obyvatele velmi škodlivé. Z islámského hlediska si zaslouží právní ochranu pouze politické

⁹ Např. čl. 87: „Trvalá nebo dočasná těžká práce bude trest uložený každému, kdo se pokusí silou svrhnout nebo změnit ústavu země nebo její republikánský systém nebo formu vlády. Pokud zločin spáchá ozbrojený gang, bude uložen trest smrti osobě, která gang vytvořila, a také tomu, kdo převezme jeho vedení nebo velení v něm.“ Dostupné z: https://sherloc.unodc.org/cld/document/egy/1937/criminal_code_of_egypt_english.html

¹⁰ <https://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat.nsf>

systémy založené na islámských principech a právu. Ti, kdo se bouří proti legitimnímu vládci nebo pravému imámovi, jsou tedy vinni vzpourou a jejich povstání musí být zastaveno nebo mu musí být zabráněno.

4 Islámské právo v kontrastu k mezinárodnímu právu veřejnému

Jak je uvedeno v textu Koránu, který upravuje ozbrojené povstání, a jak stanoví precedenty, které vydal čtvrtý imám, před použitím síly proti rebelům musí být uskutečněn pokus o mírové uspořádání konfliktu. Hlava islámského státu je povinna poslat vyslance k rebelům, aby si poslechli jejich ospravedlnění použití síly a pokud jejich ospravedlnění jsou shledána oprávněnými, pak stát musí splnit jejich požadavky.¹¹ Pokud vyslanec zjistí, že jejich ospravedlnění nejsou oprávněná, pak by jim měl vysvětlit nepřijatelnost jejich ospravedlnění a měl by odstranit veškerá nedorozumění, která mají ohledně pozice nebo rozhodnutí státu. Pokud tyto diskuse selžou, pak by se povstalci měli vyzvat k veřejné debatě mezi nimi a státem, aby veřejnost mohla posoudit oprávněnost jejich vzpoury.¹²

Pokud všechny tyto mírové mechanismy nejsou úspěšné, mělo by být rebelům doporučeno, aby se vzdali svých plánů na použití síly. Pokud rebelové začnou proti státním orgánům používat skutečnou sílu, pak v této kategorii vnitřního ozbrojeného konfliktu platí specifická pravidla. Podle obvyčejového mezinárodního práva neexistuje žádný mechanismus, podle kterého by státy měly povinnost zapojit se do jakékoli úrovně diskuse s rebely a mohou s nimi zacházet jako s pouhými zločinci, v závislosti na intenzitě jejich výzvy. Toto je naopak důležitý aspekt islámského práva – jakýsi druh „preventivní diplomacie“, která by v případě obecné implementace mohla pomoci zabránit násilným střetům mezi povstaleckými skupinami a vládními silami.

Islámské právo vzpoury zaručuje povstalcům privilegovaný status během a také po ukončení nepřátelských akcí.¹³ Stanoví, že konfliktní strany jsou

¹¹ EMON Anver, Mark ELLIS a Benjamin GLAHN (eds.). *Islamic Law and International Human Rights Law*. Oxford University Press, 2012, s. 153.

¹² AL-DAWOODY, Ahmed. *The Islamic Law of War: Justifications and Regulations*. Palgrave Macmillan, 2011, s. 162.

¹³ BASSIOUNI, Cherif. *The Sharia and Islamic Criminal Justice in Time of War and Peace*. Cambridge University Press, 2014, s. 249.

na stejné úrovni, a tedy pro obě platí stejná pravidla. To znamená, že obě strany budou nést stejnou odpovědnost za jakékoli porušení pravidel zapojení do tohoto vnitřního ozbrojeného konfliktu. Islámstí právníci zpravidla dávají jasně najevo, že na straně státních sil je cílem bojů pouze donutit rebely, aby zastavili svůj útok, a neměli by tedy být zabiti. Stejně tak to znamená, že útoky rebelů musí být zaměřeny a omezeny na dosažení cílů jejich povstání.

Kromě uznání statusu válečných zajatců a zákazu bezohledného použití síly mezi ostatními právy zaručenými v mezinárodních ozbrojených konfliktech existuje řada takových, která jsou důležitá pro boje proti rebelům v islámském právu. Zahrnují tyto principy:

1. Rebelové nemohou být pronásledováni, pokud utíkají z bojiště.
2. Majetek rebelů nemůže být brán jako válečná kořist.
3. Ženy a děti rebelů nelze zotročit.
4. Zraněné rebely nelze zabít.¹⁴

Pokyn čtvrtého imáma zní: „*Když rebely porazíte, nezabíjejte jejich zraněné, neřežte hlavy vězňům, nepronásledujte ty, kteří se vrací a ustupují, nezotročujte jejich ženy, nepoškozujte jejich mrtvé, neodkrývejte, co má zůstat skryté, nepřibližujte se k jejich majetku kromě toho, co najdete v jejich tábore (zbraně, zvířata, otroky), vše ostatní mají zdědit jejich dědici.*“ Kromě toho zbraně zabavené rebelům na bojišti nemůže státní armáda použít v bojích proti rebelům s výjimkou vojenské potřeby a po ukončení nepřátelských akcí musí být všechny zabavené zbraně vráceny rebelům.¹⁵

Ještě důležitější je, že drtivá většina islámských právníků souhlasí s tím, že zajatí rebelové musí být osvobozeni, ale nesouhlasí v tom, zda mají být propuštěni během nebo po ukončení nepřátelských akcí, nebo poté, co rebelové již nepředstavují nebezpečí pro stát. Kromě toho rebelové ani vládní vojáci nenesou odpovědnost za zničení života a majetku během nepřátelských akcí za předpokladu, že to bylo diktováno vojenskou nutností a bylo omezeno na dosažení cílů použití síly v této kategorii vnitřních konfliktů.

¹⁴ AL-DAWOODY, Ahmed. *The Islamic Law of War: Justifications and Regulations*. Palgrave Macmillan, 2011, s. 163.

¹⁵ KHADDURI, Majid. *War and Peace in the Law of Islam*. Baltimore: John Hopkins Press, 1955, s. 72.

To nepochybně dokazuje, že rebelové bojující za spravedlivou věc nejsou zločinci a že pro ně neexistuje trest podle islámského práva. Islámské právo vzpoury navíc právně uznává tresty, které rebelové vynesou a vykonají během své kontroly nad určitým územím islámského státu za předpokladu, že tyto tresty neodporují islámskému právu. I když se zdá, že otázka přípustnosti vzpoury podle islámského práva není vyřešena, otázka postavení bojovníka a válečného zajatce v islámském systému se zdá být mnohem více ochranou zajatých rebelů než v mezinárodním obyčejovém právu a mohla by ovlivnit soudní výklad statusu těch, kteří byli zajati v povstalecké situaci.¹⁶ Islámské právo navíc zaručuje právo politické opozice vystoupit vůči tyranii nebo porušování zásad právního státu státními režimy a poskytuje řadu mechanismů pro mírové řešení konfliktu prostřednictvím diskuse, vyjednávání a arbitráže. Neméně důležité je, že přísná pravidla pro použití síly v rámci ozbrojené vzpoury jsou stejně použitelná pro rebely i pro ozbrojené síly státu, a proto tento druh vnitřního ozbrojeného konfliktu značně humanizují.

Ve skutečnosti ve většině muslimských zemí chybí ochrana mírového odporu proti režimům, natož ochrana ozbrojené vzpoury. Žádná muslimská země v současné době neuplatňuje islámské právo vzpoury bez ohledu na to, jak moc se tyto režimy hlásí k dodržování islámského práva.¹⁷ Například Saúdská Arábie nebo Súdán, které tvrdí, že aplikují islámské právo jako celek, přijaly do svých právních systémů zákony upravující odpadlictví, ale zapoměly na právo vzpoury.

Pro režimy v muslimském světě by byla aplikace práva vzpoury nepraktická, příliš shovívavá a dala by každé opoziční skupině zelenou, aby se postavila proti státu. Zde je však možná skutečně škoda, že muslimské země nerozvíjejí islámské způsoby postkonfliktní spravedlnosti.¹⁸ V případě ozbrojených povstání nepřijímají ani mechanismy řešení islámských konfliktů, které jsou zdůrazněny v textu Koránu a které vyvinuli klasičtí muslimští právníci před více než třinácti stoletími.

¹⁶ EL FADL, Khaled. *Rebellion and Violence in Islamic law*. Cambridge University Press, 2001, s. 243.

¹⁷ *Ibid.*, s. 337.

¹⁸ BASSIOUNI, Cherif. *The Sharia and Islamic Criminal Justice in Time of War and Peace*. Cambridge University Press, 2014, s. 249.

5 Závěrem

Závěrem lze říci, že nedávné vlny násilí v islámském světě páchané buď státem proti nevinným civilistům během pokojných demonstrací, nebo povstalci proti státním orgánům a nevinným civilistům, jsou v zásadním rozporu s islámským právem. Průniky politiky do vývoje a implementace islámského práva vzpoury dobře dokládá současná praxe vlád, které často obviňují rebely ze zrady, terorismu a zločinů, které jsou proti islámskému právu.

Povaha vzpoury je opozicí vůči politickému zneužívání moci a tomu by mělo být věnováno více pozornosti v rámci mezinárodního práva. Zkoumání právního rámce mezinárodního práva veřejného naznačuje, že nestaví povstalce a vlády na stejnou úroveň, ale naopak zvýhodňuje již tak mocné vlády proti jejich oponentům.

Pokud práva rebelů nebudou uznána a pravomoci vlád použít sílu proti rebelům nebudou účinně regulovány, pak se pravděpodobně povstalci uchýlí k asymetrickým metodám boje proti jejich oponentům, kteří jsou v současném právním rámci v mnohem silnější pozici. Pokud rebelové a vlády nebudou na stejné úrovni z hlediska odpovědnosti a právní ochrany, budou obě strany konfliktu pravděpodobně využívat nadměrné a asymetrické síly, přičemž rebelové vědí, že budou buď zabiti nebo stíháni svými oponenty, kteří nebudou žádným způsobem hnáni k odpovědnosti.

Naproti tomu islámské právo vytvořilo platformu, kde jsou vládcí a rebelové na stejné úrovni. Ačkoli islámské právo vzpoury nepodporuje ani legitimní vzpouru bez omezení, nedává vládcům neomezenou volnost při jednání s rebely. Jinými slovy, islámské právo umožňuje vzpouru, pokud je legitimní použít sílu proti nespravedlivému vládcí, a stanovilo kritéria, kdy lze vládce klasifikovat jako nespravedlivého. Rovněž ukládá omezení používání síly vládcí proti rebelům. Lze tedy usoudit, že stav a ochrana nabízená islámským právem rebelům je organizovanější a pokročilejší než ochrana poskytovaná mezinárodním humanitárním právem.

Summary

Anti-State Crimes in Islamic Law

The article focuses on the opinion of the jurists about the concept of rebellion (baghy) and its significance in Islamic law. The objective is to provide a short review of the issue. The article starts with a brief explanation of the lexical meaning of baghy and its position in classical texts. It attempts to shed some light on the issue of rebellion against unjust or corrupt imams, and what is the relationship between them from the perspective of the two prime sources of Islam: the Qur'an and hadith. The last part of the paper discusses the relationship between Islamic rebellion law and international law.